
درسنامهٔ مثنوی معنوی

(گزیده و شرح دفتر اول مثنوی)

www.ketab.ir

۵۵۸۱۷
۷/۱/۷۷

مجلس
کتابخانه
جمهوری

۱

www.ketab.ir

سرشناسه	: میرباقری فرد، سید علی اصغر، ۱۳۴۲-
عنوان قراردادی	: مثنوی. برگزیده. شرح
عنوان و نام پدیدآور	: مثنوی معنوی (۱) (گزیده و شرح) اثر سید علی اصغر میرباقری فرد، معصوم محمدی.
مشخصات نشر	: تهران: نشر سخن، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: چهل و شش + ۲۸۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۲-۸۸۱-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۴۵]-۲۵۸.
موضوع	: مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴-۶۷۲ ق. مثنوی - نقد و تفسیر
موضوع	: Mowlavi, Jalaloddin Muhammad ibn Muhammad, 1207-1273. : Masnavi - Criticism and interpretation
موضوع	: شعر فارسی - قرن ۷ ق. - تاریخ و نقد
موضوع	: Persian poetry - 13 th century - History and criticism :
شناسه افزوده	: محمدی، معصومه
شناسه افزوده	: مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴-۶۷۲ ق. مثنوی. برگزیده. شرح
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ م ۳۰۱/۷ PIR
رده بندی دیویی	: ۸۵۱/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۶۲۹۴۹

دانشگاه اصفهان

مركز تحقيق

در متون حکمی و عرفانی

خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه،

خیابان وحید نظری، شماره ۴۸

فکس: ۶۶۴۰۵۰۶۳

www.sokhanput.com

E-mail: sokhanput@so.cu.n

Instagram.com/sokhanput

Telegram: sokhanput

مجموعه کتابنامه‌های دانشگاه

۱

درسنامه مثنوی محنوی

(گزیده و شرح دفتر اول مثنوی)

دکتر سید علی اصغر میرباقری فرد

(عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

دکتر معصومه محمدی

چاپ اول: ۱۳۹۷

تیراژ: ۷۷۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: آزاده

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۲-۸۸۱-۶

تلفن تماس برای تحویل کتاب در تهران و شهرستانها ۵ و ۶۶۹۵۳۸۰۴

پشتیبانی سایت / فروش آنلاین ۶۶۹۵۲۹۹۶

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار.....	نه
درآمد.....	یازده
۱. جلال الدین محمد بلخی.....	سیزده
۱-۱. زندگانی و احوال.....	سیزده
۱-۲. آثار و ولوع.....	هجده
۱-۲-۱. لیات.....	هجده
۱-۲-۲. رباعیات.....	نوزده
۱-۲-۳. فیه مافیه.....	نوزده
۱-۲-۴. مجالس سبعه.....	نوزده
۱-۲-۵. مکتوبات.....	بیست
۱-۲-۶. مثنوی معنوی.....	بیست
۲. اهمیت عرفان و تصوف اسلامی در قرن هفتم هجری.....	بیست و دو
۲-۱. ویژگیهای سنت اول و دوم عرفانی.....	بیست و سه
۲-۱-۱. غایت و هدف.....	بیست و سه
۲-۱-۲. روش.....	بیست و چهار
۲-۱-۳. رویکرد.....	بیست و هفت
۲-۱-۴. موضوعات و مفاهیم.....	بیست و هفت
۲-۱-۵. زبان عرفانی.....	سی
۲-۲. روش تحقیق مناسب در پژوهشهای عرفانی قرن هفتم هجری.....	سی و پنج
۲-۳. سنت عرفانی مولوی.....	سی و شش
۲-۴. مشرب عرفانی مولوی.....	سی و هشت
۳. درسنامهٔ مثنوی.....	سی و نه
۳-۱. گزیدهٔ ابیات.....	سی و نه
۳-۲. شرح ابیات منتخب.....	چهل
۳-۳. علانم و اختصارات.....	چهل و دو

عنوان

صفحه

فصل اول	۱
نی نامه	۳
شرح ابیات فصل اول	۵
نی نامه	۵
پی نوشتهای فصل اول	۱۳
فصل دوم	۱۷
عاشق شدن پادشاه بر کنیزک	۱۹
ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجه کنیزک و روی آوردن پادشاه به	۱۹
ملاقات پادشاه با آن ولی که در خوابش نمودند	۲۰
بردن پادشاه آن طیب را بر سر بیمار تا حال او را ببیند	۲۱
خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه جهت دریافتن رنج کنیزک	۲۱
دریافتن آن ولی رنج را و عرض کردن رنج او را پیش پادشاه	۲۲
فرستادن پادشاه رسولان را به سمرقند به آوردن زرگر	۲۳
بیان آن که کشتن و زهر دادن مرد زرگر به امارت الهی بود	۲۴
حکایت بقال و طوطی و روغن ریختن طوطی در دکان	۲۴
شرح ابیات فصل دوم	۲۷
عاشق شدن پادشاه بر کنیزک	۲۷
ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجه کنیزک و روی آوردن پادشاه به	۳۱
ملاقات پادشاه با آن ولی که در خوابش نمودند	۳۶
بردن پادشاه آن طیب را بر سر بیمار تا حال او را ببیند	۳۶
خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه جهت دریافتن رنج کنیزک	۳۹
دریافتن آن ولی رنج را و عرض کردن رنج او را پیش پادشاه	۴۱
فرستادن پادشاه رسولان را به سمرقند به آوردن زرگر	۴۲
بیان آن که کشتن و زهر دادن مرد زرگر به اشارت الهی بود	۴۶
حکایت بقال و طوطی و روغن ریختن طوطی در دکان	۴۸
پی نوشتهای فصل دوم	۵۳
فصل سوم	۶۱
داستان پادشاه جهود کی نصرانیان را	۶۳
آموختن وزیر مکر پادشاه را	۶۳
تلبیس وزیر با نصاری	۶۴

صفحه	عنوان
۶۵	قبول کردن نصاری مکر وزیر را
۶۵	متابعت نصاری وزیر را
۶۵	فهم کردن حادثان نصاری مکر وزیر را
۶۶	پیغام شاه پنهان با وزیر
۶۶	بیان دوازده سبط از نصاری
۶۶	تخلیط وزیر در احکام انجیل
۶۶	مکر دیگر انگیختن وزیر در اضلال قوم
۶۷	جواب گدن وزیر کی خلوت را نمی شکم
۶۷	اعتراض مریدان در خلوت وزیر
۶۹	نومید کردن وزیر مریدان را از رفض خلوت
۶۹	ولی عهد ساختن وزیر هر یک امیر را جدا جدا
۶۹	کشتن وزیر خویشتن را در - لونا
۶۹	طلب کردن امت عیسی - علیه السلام - امرا
۷۰	منازعت امرا در ولی عهدی
۷۳	شرح ایبات فصل سوم
۷۳	داستان پادشاه جهود کی نصرانیان را
۷۵	آموختن وزیر مکر پادشاه را
۷۶	تلبیس وزیر با نصاری
۷۷	قبول کردن نصاری مکر وزیر را
۷۸	متابعت نصاری وزیر را
۷۹	فهم کردن حادثان نصاری مکر وزیر را
۸۰	پیغام شاه پنهان با وزیر
۸۰	بیان دوازده سبط از نصاری
۸۱	تخلیط وزیر در احکام انجیل
۸۱	مکر دیگر انگیختن وزیر در اضلال قوم
۸۲	جواب گفتن وزیر کی خلوت را نمی شکم
۸۲	اعتراض مریدان در خلوت وزیر
۹۰	نومید کردن وزیر مریدان را از رفض خلوت
۹۰	ولی عهد ساختن وزیر هر یک امیر را جدا جدا

عنوان

صفحه

طلب کردن امت عیسی - علیه السلام - از امرا	۹۱
منازعت امرا در ولیّ عهدی	۹۴
پی نوشت‌های فصل سوم	۹۷
فصل چهارم	۱۰۱
بیان توکل و ترک جهد گفتن نخجیران به شیر	۱۰۳
جواب گفتن شیر نخجیران را و فایده جهد گفتن	۱۰۳
ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر جهد و اکتساب	۱۰۳
ترجیح نهادن شیر جهد و اکتساب را بر توکل و تسلیم	۱۰۳
ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر اجتهاد	۱۰۴
ترجیح نهادن شیر جهد بر توکل	۱۰۴
مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل	۱۰۴
انکار کردن نخجیران بر خرگوش در تأخیر رفتن بر شیر	۱۰۵
جواب گفتن خرگوش ایشان را	۱۰۵
اعتراض نخجیران بر سخن خرگوش	۱۰۵
جواب خرگوش نخجیران را	۱۰۵
بازطلبیدن نخجیران از خرگوش سراندیشه او	۱۰۶
منع کردن خرگوش از راز ایشان را	۱۰۶
قصه مکر خرگوش	۱۰۶
تولیدن شیر از دیر آمدن خرگوش	۱۰۷
هم در بیان مکر خرگوش	۱۰۷
رسیدن خرگوش به شیر	۱۰۸
عذر گفتن خرگوش	۱۰۸
جواب گفتن شیر خرگوش را و روان شدن با او	۱۰۹
پا واپس کشیدن خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید	۱۰۹
پرسیدن شیر از سبب پای واپس کشیدن خرگوش	۱۱۰
نظر کردن شیر در چاه و دیدن عکس خود را و آن خرگوش را	۱۱۰
مژده بردن خرگوش سوی نخجیران کی شیر در چاه افتاد	۱۱۱
جمع شدن نخجیران گرد خرگوش و ثنا گفتن او را	۱۱۲
پند دادن خرگوش نخجیران را کی بدین شاد مشوید	۱۱۲

عنوان

صفحه

تفسیر رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ.....	۱۱۲
شرح ابیات فصل چهارم.....	۱۱۵
بیان توکل و ترک جهد گفتن نخجیران به شیر.....	۱۱۵
جواب گفتن شیر نخجیران را و فایده جهد گفتن.....	۱۱۶
ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر جهد و اکتساب.....	۱۱۶
ترجیح نهادن شیر جهد و اکتساب را بر توکل و تسلیم.....	۱۱۸
ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر اجتهاد.....	۱۱۹
ترجیح نهادن شیر جهد را بر توکل.....	۱۱۹
مقرر شدن ترجیح بهر توکل.....	۱۲۲
انکار کردن نخجیران به خرگوش در تأخیر رفتن بر شیر.....	۱۲۳
جواب گفتن خرگوش آن را.....	۱۲۳
اعتراض نخجیران بر سخن خرگوش.....	۱۲۳
جواب خرگوش نخجیران را.....	۱۲۳
باز طلبیدن نخجیران از خرگوش و اندیش او.....	۱۲۴
منع کردن خرگوش از راز ایشان را.....	۱۲۴
قصه مکر خرگوش.....	۱۲۵
تولیدن شیر از دیر کردن خرگوش.....	۱۲۷
هم در بیان مکر خرگوش.....	۱۲۸
رسیدن خرگوش به شیر.....	۱۲۹
عذر گفتن خرگوش.....	۱۲۹
جواب گفتن شیر خرگوش را و روان شدن با او.....	۱۳۰
پا واپس کشیدن خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید.....	۱۳۱
پرسیدن شیر از سبب پای واپس کشیدن خرگوش.....	۱۳۲
نظر کردن شیر در چاه و دیدن عکس خود را و خرگوش را.....	۱۳۲
مژده بردن خرگوش سوی نخجیران که شیر در چاه افتاد.....	۱۳۵
جمع شدن نخجیران گرد خرگوش و ثنا گفتن او را.....	۱۳۵
بند دادن خرگوش نخجیران را کی بدین شاد مشوید.....	۱۳۶
تفسیر رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ.....	۱۳۶
پی‌نوشت‌های فصل چهارم.....	۱۳۹

عنوان

صفحه

فصل پنجم.....	۱۴۱
قصهٔ بازرگان کی طوطی محبوس او او را.....	۱۴۳
صفت اجنحهٔ طُیور عَقول الهی.....	۱۴۴
دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و.....	۱۴۴
بازگفتن بازرگان با طوطی آنچه دید از طوطیان هندوستان.....	۱۴۵
شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن طوطی در.....	۱۴۶
رجوع به حکایت خواجه تاجر.....	۱۴۷
برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفس و.....	۱۴۸
وداع کردن طوطی خواجه را و پریدن.....	۱۴۹
داستان پیر چنگی کی در عهد عمر - رضی الله عنه - از بهر خدا.....	۱۴۹
در بیان آن حدیث کی: إِنَّ لِرَبِّکُمْ فِی آیام.....	۱۵۰
در معنی این حدیث کی: اغْتَنِمُوا بَرْدَ الرَّبِّیعِ اِلَی آخِرِهِ.....	۱۵۱
بقیه قصهٔ پیر چنگی و بیان مخلص آن.....	۱۵۱
در خواب گفتن هاتف مر عمر - رضی الله عنه.....	۱۵۲
نالدن ستون خانه چون برای پیغام.....	۱۵۳
بقیه قصهٔ مطرب و پیغام رسانیدن.....	۱۵۴
گردانیدن عمر - رضی الله عنه.....	۱۵۵
شرح ابیات فصل پنجم.....	۱۵۷
قصهٔ بازرگان کی طوطی محبوس او او را.....	۱۵۷
صفت اجنحهٔ طُیور عَقول الهی.....	۱۵۹
دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و.....	۱۶۱
بازگفتن بازرگان با طوطی آنچه دید از طوطیان هندوستان.....	۱۶۲
شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن طوطی در.....	۱۶۵
رجوع به حکایت خواجه تاجر.....	۱۶۹
برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفس و.....	۱۷۰
وداع کردن طوطی خواجه را و پریدن.....	۱۷۲
داستان پیر چنگی کی در عهد عمر - رضی الله عنه - از بهر خدا.....	۱۷۲
در بیان آن حدیث کی: إِنَّ لِرَبِّکُمْ فِی آیام.....	۱۷۶
در معنی این حدیث کی: اغْتَنِمُوا بَرْدَ الرَّبِّیعِ اِلَی آخِرِهِ.....	۱۷۹
بقیه قصهٔ پیر چنگی و بیان مخلص آن.....	۱۸۱

صفحه	عنوان
۱۸۲	در خواب گفتن هاتف مر عمر را - رضی الله عنه
۱۸۳	نالیدن ستون خانه چون برای پیغامبر - صلی الله علیه وسلم - منبر ساختند
۱۸۶	بقیه قصه مطرب و پیغام رسانیدن
۱۹۰	گردانیدن عمر - رضی الله عنه
۱۹۳	پی نوشتهای فصل پنجم
۱۹۵	فصل ششم
۱۹۷	در صفت پیر و معاوعت وی
۱۹۸	کبودی زدن زروینی بر شانه گاه صورت شیر و
۱۹۹	رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر به شکار
۲۰۰	امتحان کردن شیر گرگ و گفتن کی
۲۰۱	قصه آن کس کی در یاری گرفت از درون گفت کیست آن؟
۲۰۲	ادب کردن شیر گرگ را کی در قسمت بی ادبی کرده بود
۲۰۳	تهدید کردن نوح - علیه السلام
۲۰۴	آمدن مهمان پیش یوسف - علیه السلام - و
۲۰۵	گفتن مهمان یوسف - علیه السلام - کی
۲۰۶	قصه مری کردن رومیان و چینیان در
۲۰۷	خدو انداختن خصم در روی امیرالمؤمنین علی - کرم الله وجهه - و
۲۰۸	سؤال کردن آن کافر از علی - کرم الله وجهه - کی
۲۰۹	جواب گفتن امیرالمؤمنین کی
۲۱۰	گفتن امیرالمؤمنین علی - کرم الله وجهه - با قرین خود کی
۲۱۳	شرح ابیات فصل ششم
۲۱۳	در صفت پیر و معاوعت وی
۲۱۶	کبودی زدن قزوینی بر شانه گاه صورت شیر و
۲۲۱	رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر به شکار
۲۲۴	امتحان کردن شیر گرگ را و گفتن کی
۲۲۶	قصه آن کس کی در یاری بکوفت از درون گفت کیست آن؟
۲۲۸	ادب کردن شیر گرگ را کی در قسمت بی ادبی کرده بود
۲۳۰	تهدید کردن نوح - علیه السلام
۲۳۳	آمدن مهمان پیش یوسف - علیه السلام - و

صفحه	عنوان
۲۳۵	گفتن مهمان یوسف - علیه السلام - کی
۲۳۹	قصه مری کردن رومیان و چینیان در
۲۴۲	خداوند انداختن خصم در روی امیرالمؤمنین علی - کرم الله وجهه - و
۲۴۶	سؤال کردن آن کافرا از علی - کرم الله وجهه - کی
۲۴۶	جواب گفتن امیرالمؤمنین کی
۲۵۲	گفتن امیرالمؤمنین علی - کرم الله وجهه - با قرین خود کی
۲۵۷	پی‌نویشتهای فصل ششم
۲۶۱	نمایه
۲۶۳	آیات
۲۶۷	احادیث و عبارات عربی
۲۷۱	کتابنامه

باسمه تعالی

پیشگفتار

در برنامه درسی دوره کارشناسی زبان و ادبیات فارسی چهار واحد درسی به نام «**مثنوی یک**» و «**مثنوی دو**» در نظر گرفته شده است. بر اساس سرفصلهای این دو درس باید دانشجویان زبان و ادبیات فارسی در دوره کارشناسی با این منظومه مهم عرفانی آشنا شوند و ابیات آن را بخوانند و مفاهیم آن را دریابند.

بدان سبب که ابیات مثنوی پر شمار است نمی توان در چهار واحد درسی در سطح کارشناسی تمام این ابیات را خواند و با لفظ و معنای آنها آشنا شد. علاوه بر این چون موضوع مثنوی معنوی مفهومی و عالم عرفانی است و این مباحث به سادگی به مخاطبان انتقال پیدا نمی کند خاصه آن که بنیالان در دیدگاههای مولوی اوج گرفته و پیچیده تر و عمیق تر از آراء عارفان پیش از مولوی در سبک و سواد های او بازتاب یافته است این ضرورت به خوبی احساس می شود که به صورت روشمند متناسب با سطح علمی دانشجویان کارشناسی این مفاهیم و تعالیم به مخاطبان منتقل شود. برای پاسخ به این نیاز انگیزه تألیف گزیده ای از مثنوی با ساختاری علمی و منسجم شکل گرفته تا متناسب با سرفصل این درس زمینه آشنایی مطلوب و مناسب دانشجویان با این شاهکار ادبی عرفانی فراهم آید. این کتاب به عنوان درسنامه **مثنوی یک** تألیف شده و کوشش بر آن بوده که هم در گزینش ابیات و هم در شرح آنها از روشی مناسب برای دستیابی به اهداف این درس استفاده شود. یادآور می شود این کتاب در یک نیمسال تحصیلی به صورت آزمایشی به عنوان منبع درسی **مثنوی یک** تدریس شد تا ساختار آن متناسب با نیاز دانشجویان تدوین گردد. **إن شاء الله** با توفیق الهی تألیف درسنامه **مثنوی دو** نیز بزودی پایان پذیرد و در اختیار دانشجویان قرار گیرد.

بر خود فرض می دانیم از همه کسانی که ما را در تألیف این کتاب یاری رسانند قدر دانی کنیم.

از همکار بزرگوار آقای دکتر احسان رئیسی که متن را بازخوانی و نکات ارزشمندی را یادآوری کردند؛ آقای سید مجتبی محمدی که صفحه‌آرایی متن را بر عهده داشتند، آقای اصغر علمی مدیر محترم انتشارات سخن که به همت ایشان این کتاب نشر می‌یابد. پیشاپیش از استادان و پژوهشگران بزرگوار که با راهنماییها و ارائه پیشنهادها و یادآوری کاستیهای کتاب مؤلفان را یاری می‌رسانند تا در چاپهای بعد ویراست کاملتری از آن به دست داده شود صمیمانه سپاسگزاریم.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

مؤلفان

اسفند ماه ۱۳۹۷

www.ketab.ir